

2006

ST SANAT

Sayı 1

s. 25 – 30

Sezer Tansuğ'u anmak ve "66 kare"

Haşim Nur Gürel

Son yıllarda görsel sanatlara dair yayınlarda - eksiklikleri ve yanlışlıkları bir kenara bırakırsak nicelik açısından önemli bir artış olduğu söylenebilir. Bankaların, özel sektör kurumlarının ve bazı özel galerilerin katkıları ile çok sayıda sanatçı monografisi, sergi kataloğu yayınlanabildi. Bir başka gelişim, toplumdaki yapısal dönüşümün sonucunda, orta sınıfın yıpranmasının paralelinde, ülkenin sanat yapıtı birikiminin önemli bir bölümünün bu son dönemde el değıştirmesi idi. Ülkenin sanat yapıtı birikiminin önemli bir bölümü yukarıdaki talep doğrultusunda güçlenen ve kurumsallaşan müzayede evlerinin kataloglarında kayda geçirilerek sanat tarihçilerinin araştırmaları için yeni bir veri toplama alanı oluştu.

Ne var ki, son dönemdeki tüm görsel sanat yayınlarının artışına karşın, bugün de Sezer Tansuğ'un *Şenlikname Düzeni, Okname, Beş Gerçekçi Türk Ressamı, Sanata Yaklaşım, Sanatın (Görsel) Dili, Resim Sanatının Tarihi, Karşıtı Aramak, İnsan ve Sanat, Çağdaş Türk Sanatı, Türk Resminde Yeni Dönem, Ressam Halil Paşa İncelemesi, 66 Kare - Geleneksel Kültüre Çağdaş Yorum, Herkes İçin Sanat, Sanata Yaklaşım Eleştiride Duyarlık Çağı* gibi kitapları temel başvuru kitapları olma özelliklerini korumaktalar.

Yukarıda dökümünü yapmaya çalıştığımız "külliyyatı" ile sanat tarihçisi ve sanat eleştirmeni kimliğiyle tanınan Sezer Tansuğ'un belirli çevreler dışında pek hatırlanmayan *66 Kare-Geleneksel Kültüre Çağdaş Yorum* adlı ilginç sergi ve kitap projesine onu anarken özellikle değinmek gerektiğini düşünüyorum. Tansuğ, bu serginin katalog yazısının ilk bölümünde etkinliğin kavramını özetlemekte:

"Geleneksel Kültüre Çağdaş Yorum adı altında 43 resim sanatçısının katılımıyla gerçekleştirdiğimiz yaklaşık 20x20 cm boyutlarındaki 66 Kare, belli bir konsept çerçevesinde bütünleşen benzersiz bir dizi oluşturdu. 66 Kare'nin oluşumu 1992'nin yaz aylarına denk düştü ve 220x60 cm boyutlarında düzenlenen iki metal pano üzerinde altı aya yakın bir süre sergilendi. 1992 Kitap Fuarı'nın TÜYAP'ta açıldığı Kasım ayında başlayan sergileme, Nisan 1993 sonuna kadar ilgiyle izlendi. Metal panolar üzerinde 66 Kare resmin yer aldığı sergileme, Beyoğlu Balıkpazarı'nın Aslıhan Çarşısı'ndaki mekânımızın geniş cam cephesinde gerçekleşti. Çoğunluğu 1992 Mayıs başında açılan mekânımızı ziyarete gelen ressam arkadaşlarımız, Aslıhan Çarşısı'nı dolduran sahaf tipi kitapçı dükkânlarından da belli ölçüde esinlenerek, geleneksel Türk kültürünün sanat, bilim, yazın ve düşün alanındaki ünlü yapıtlarına vizüel birer gönderme, birer hommage yapmaları önerimizi olumlu karşıladılar. **Dizi birkaç ay içinde oluştu ve kendimize verdiğimiz sözü tutarak, ressam Mithat Şen'in bir metal atölyesinde dizaynını yaptığı iki sergileme panosunu, Kasım 1992 başındaki kitap fuarıyla aynı gün, kapsadığı 66 kare ile yerine monte ettik. Küçük yüzeyler üzerinde anıtsal yorum etkilerine yatkın ve aşına olan ve daima buna ulaşmayı başaran resim geleneklerimizin, bu dizide de gerçekleşmesi bir rastlantı olmadı. Önemli olan boyutların değil, imgelemin büyüklüğü idi ve bu 66 karelik dizinin birçok örneğinde, şaşılacak düzeyde anıtsal etkiler sağlandı.** 66 Kare, son yıllarda daha çok Batı kültürüne programlanmış medya ortamının

unutturmayı ve küçümsetmeyi başardığı geleneksel kültürümüze yenilenen bir ilgi ve saygıyı amaçlıyordu..."¹

Sezer Tansuğ'un danışma kurulunda olduğu "I. Uluslararası İstanbul Çağdaş Sanat Sergileri"nin "Geleneksel Yapılarda Çağdaş Sanat Sergileri" bölümündeki düşüncenin 5 yıl sonra farklı bir alana kaydırılması olarak da görülebilecek olan *66 Kare* projesi, geleneksel kültürümüzün bazı temel kitapları ile çağdaş sanatçılarımızın buluşturulmasının sonuçlarını toplumla paylaşmayı amaçlayan, mütevazı bütçeli ama ilginç yaratıcılıklara kapı açan kendi çapında iddialı bir projedir. Sanatçıların hangi yayınlan yeğledikleri, o güne kadar geliştirdikleri resim dilini bu proje ve konu bağlamında ne ölçüde değiştirdikleri, ortaya çıkan imgenin çarpıcılığı ve sıradışılığı gibi farklı bakış açıları ile değerlendirilebilir bu proje...

66 Kare'nin en çarpıcı ve ilginç yapıdan olarak ise, aşağıdakileri sayabilirim: Aka Gündüz Temur'un *Âşık Garip Hikâyesi*, Hüsrev ü Şirin'i ve Tahir ile Zühresi, Alaettin Aksoy'un *Koçi Bey Risalesi*, Ara Güler'in *Tezkiret-ül Bünyan*'ı, Asım İşler'in *El Medinet-ül Fâzıla*'sı, Aydın Ayan'ın *Surname-i Muradiye*'si, Burhan Doğançay'ın *Surname-i Muradiye*'si, Cihat Burak'ın *Babürname*'si ve *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İnci Eviner'in *Tevarih-i Âli Osman*'ı ve *Cevdet Paşa Tarihi*, Komet'in *Mantık-ut Tayr*'ı ve *Siham-ı Kazası*, Mevlüt Akyıldız'ın *Harname*'si ve *Peçevi Tarihi*, Mithat Şen'in *Fatih Albümü ve Kabusname*'si, Muhsin Kut'un *Çarhname*'si, Mustafa Irgat'ın *Nedim Divanı, Bâki Divanı* ve *Iskendernamesi*, Nevhiz Tanyeli'nin *Kerem ile Aslı*'sı, Ömer Uluç'un *Divan-ı Hikmet*'i, Özer Kabaş'ın *Kitab-ı Bahriye*'si, Selma Gürbüz'ün *Surname-i Vehbi*'si, Şenol Yorozlu'nun *Varidat*'ı, Tülay Tura Börteçene'nin *Nesimi Divanı*, Fatma Tülin Öztürk'ün *Risale-i Aşk*'ı, Yavuz Tanyeli'nin *Kutadgu Bilig*'i ve *Dede Korkut Hikâyeleri*, Yüksel Arslan'ın *Hamse-i Ata*'isi, Zeki Arslan'ın *Divan-ı Sultan Veled*'i...

* * *

Sezer Tansuğ'un dönemdaşlarını etkileyen kimliğini çeşitli yönleri ve etkinlikleri ile anımsamayı amaçlayan bu değerlendirmeyi onun, "Sanat Eğitimi, Eleştiri, Sanat Yapıtı, Sanatın İşaretler Sözlüğü, Eleştirel Bir Göz için Ne Gereklidir?" gibi temel konulara ve sorulara değinen düşüncelerinden alıntılar ile noktalamak istiyorum:

"Teorik sanat eğitimi yapan kurumların içinde buldukları çıkmaz; çok defa çağdaş dünyanın hayatı ve hareketiyle ilgilenmeyen kuru bir akademizmi seçmiş olmalarıdır. Pratik sanat eğitimi yapan kurumların hayatın çağdaş ihtiyaçlarından habersiz sıkı kurallara bağlı kalmaları da aynı kapıya çıkar. Oysa kişisel değerler yetiştirebilmenin ilk şartı; insanın çağdaş hayata açık gelişim özgürlüklerine hak tanımadır. Eğitimin yetenekleri köreltmeye değil bilemeye yarayan bir kavram olduğunu düşünürsek hayatı daha düzenli ve mutlu kılmayı amaçlayan kişisel çabalarla bu sorun arasındaki bağıntıyı daha iyi anlarız..."²

Sanatlar daima kendi yaratıcı geleneklerini izler. Gelenekler çok defa eski biçimsel olguların tekrarı sanıldığı için; yenilenen biçimlerde yaşayıp giden gerçek yaratış hatıralarıdır. Şu halde gelenek bir ruh ve duyarlık sorunudur, eski biçimlerin tutucu (muhafazakâr) bir ısrarla kendilerini sürdürmesi değildir. Gelenekleri çağdaş biçimlerde yaşatmak kişisel sezgi ve güce bağlıdır. Çünkü tarihsel yaratış mirasının hakiki sahipleri sanat ve kültürün gelişmesinde kendini sorumlu bilen ve bu yaratışın içinde, derininde olan yaratıcı dinamiği kavrayan bireylerdir."³

"Her gün yeni yeni sanat akımlarının türediği bir çağda, bir sanatçının bu değişmelere uymayan kararlı biçim anlayışı belli bir üslubu inceliklere ve ayrıntılara götürme kaygısı ise tutuculuk değildir. Buna karşılık üslup kararlılığına sahip olmayan sanatçılar yeni akımları izleyerek, kendi çabalarından

¹ Sezer Tansuğ, *Geleneksel Kültüre Çağdaş Yorum: 66 Kare*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1992.

² Sezer Tansuğ, *Sanatın Dili*, İstanbul: Koza Yayınları 1976, 8, 13, 14

³ a.g.e., 17, 18

doğmayan bir yenilenmeye mensup olmaya çalışırlar. Bu taklitçilik ve sanat akımlarının modalaştırılmasıdır. Sanat böylece beğeni avcılığına ticarileşmeye yönelir, zevk sömürücüsü olur...”⁴

“Eleştiri insanın kendi kendisini kavrama ve açıklama yöntemidir. Sanat eseriyle kurulan doğal, vazgeçilmez ilişkide daima kişisel eğilimler, öz yansımaları belirir. Sanat eseri nu kişisel yorum ve açıklama çabası önünde hiçbir zaman vazgeçilebilir bir vesile olamaz. Dolayısıyla en kişisel, en öznel yorum sanat eserinin bütün somut ve asli değerleri içindir. Kısaca temel eleştirel eğilim, insanla sanat eserinin iç içe kaynaşması sürecini kapsar. Eleştirel yapıların ve sonuçların kitleye iletilmesindeki temel amacı da; insanlarda sanat eseri karşısındaki kişisel eğilimleri uyandırmak, onların kavrama ve açıklama çabalarına yardımcı olmaktır. Eleştiri kendi yargılarını çevreye kabul ettirmeye çalışan bir yöntem değildir.

“Bir dürüstlük ve moral davranış olarak eleştiri cesaretli bir içtenliktir. Ön yargılardan, kalıplaşmış açıklayıcı tekrarlardan kaçınmak, her yeni eser karşısında, yenilenen çeşitlemeleri ve yorum ayrıntılarını bulmak eleştiri için bir esas teşkil eder.”⁵

“Sanatla kitle arasındaki ilişkiler, bu ilişkilerden doğan değer ölçütleri ve benzeri sorunlarda evrensel yaklaşımın en çok bel bağladığı, göz denen organdır. Aslında göz kadar duyarlı, ama onun kadar kolay yanılan organ yoktur; bazı göz hemen aldanır.”⁶

Sanat yapıtı doğal bir eğitim aracıdır. İnsanın düşünce eylemi içine, duyarlılığını, değer ölçülerini ve davranışlarını sokması, zekâsını açar. Bu yüzden sanat öğrenimi duyarlılığın gelişmesi yönünden her dalda öğrenimin bir tamamlayıcısıdır...

“Sanat yapıtının doğal bir eğitim aracı olarak kavranabilme kapsamı içinde, ünlü sanat tarihçisi ve eleştirmeci Herbert Read, “sanat yapıtı kişiliğin kurtuluşudur” derken, sanatsal olguların, mekanikleşen bir toplumda insana kişiliğini kazandıran araçlar olduğunu da hesaba katmaktadır.”⁷

Sanatın İşaretler Sözlüğü: Daima bir tarihsel temel üzerinden oluşan sanat, en ‘yeni’ ve en ‘özgün’ olduğu koşullarda bile belli bazı gelenek ve kurallara uyar. Sanat insanlar arasında konuşulup anlaşılabilir bir dildir. Eğer bu koşullardan soyutlanırsa, bir iletişim olarak yararsız bir fenomen haline gelmiş olur.

“Bir dil olduğuna göre sanat, nesnelere işaretlerle belirler, şemalaştırmadan, gelenek ve kural halini getirmekten de kaçınmaz. En kendiliğinden ve en gerçeğe bağlı sanat bile, bir fikir ya da izlenim için tek bir özel işaret kullanmaz, ama çok farklı anlamı içeren işaret sözcüklerini kapsayan bir işaretler sözlüğüne başvurur. Her kuşak bu sözlüğe bir şeyler katar ya da onu yeni baştan yorumlayarak kullanır. Sanatta yeniyle eski arasında bir savaştır sürüp gider. Ne var ki, sanatçının dili, kattığı kendi ses yeniliğiyle bile önceden kurulmuş bir dildir. Bu yüzden güçlü ve yetenekli bir sanatçı, geleneği en güçsüzcesine sürdüren bir sanatçıdan daha bağımsız da değildir.”⁸

* * *

⁴ a.g.e., 22, 23

⁵ a.g.e., 29, 30

⁶ Sezer Tansuğ, *Herkes için Sanat*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1982

⁷ a.g.e.

⁸ a.g.e.

Eleştirel Göz İçin Ne Gereklidir? Doğruluğu şaşmaz bir yöntemle gözü belli kurallar ya da katı ilkeler içinde, bir sanat yapıtıyla ilişkiye sokmak nasıl mümkün olabilir? Kuşkusuz, öyle kesin ilke ve formüller verilemez bu yönde, çünkü bu alışveriş karmaşık bir iştir. Bunun için sırasıyla,

"-Sezgi gerekir. Önyargı ya da peşin kavrayışlardan arınmak zorunludur.

"-Gözleri doğru bir görüş açısının bulunabileceği yönde özel bir odak noktasına uygulamak gereklidir.

"-Eserin yaratıldığı ve sanatçının geliştiği kültür çevresi hakkında tarihsel bilgiler edinilmelidir.

"-'Ressamca' (painterly) olan ve görsel-plastik bir anlam taşıyan yapıtın değerlendirilebileceği bir göz eğitimine gerek vardır. Bu aynı zamanda ritmin somutluğu ya da anlatımın eriştiği 'değerler' dizisinin, yani çizgi, renk, tonlar, kütleler, ışık ve yüzeyler diye tanımladığımız öğelerin kavranmasıdır. Ölçü ve boyut kavramları üstüne ustalaşmak, hatta yaşamla sanat arasındaki bağıntıyı bilmek bile bu kapsam içindedir. Ne var ki, bu kavrayışı elde etmek için bir ön eğitim ve dolaysız, eğitici deneyim de gereklidir. Sezgi denen yeti bazı insanda az, kimisinde çoktur. Bazısı basamakları tırmanmadan merdivenin tepesine sıçrayabilir. Ama her şeyden önce önyargı ya da keskin kavrayışlardan arınmak gerekir. Sıradan göz ya da kategorik göz, sezgiyi gölgeleyen davranışları belirler. Bu da çeşitli nedenlerle insanın düşünce özgürlüğünü kullanmaması demek olur."⁹

* * *

Sezer Tansuğ'un üzerine yazdığı sanatçının-insanın-anlatım katmanlarına nüfuz edebilmekte yukarıdaki yazılarında değindiği çok yönlü sezgileri aracılığı ile başarılı yorumlar yapabildiğini söyleyebiliriz. Onu, dostlukları kadar sanat yapıtı beğenilerinin hesabını da açıkça vermekten kaçınmayan tavrı ile 1955-1998 döneminin "Yalnız, Cesur, Duygusal" ve yarattığı kendine özgü kulvarın yeri doldurulamaz tek eleştirmeni olarak anımsayacağız.

⁹ a. g. e.